

Декоративність як художня категорія в мистецтвознавстві

Анотація. У статті розглянуто сутність декоративності як художньої категорії, її основні ознаки, історичну еволюцію та значення в сучасному мистецтвознавчому дискурсі. Проаналізовано особливості прояву декоративності в різних видах мистецтва: декоративно-ужитковому, живописі, скульптурі, архітектурі та графіці. Досліджено специфіку теоретичного осмислення декоративності в сучасному мистецтвознавчому дискурсі, включаючи її розуміння як універсальної якості мистецтва, роль у синтезі мистецтва, національні традиції та трансформацію в цифрову епоху. Обґрунтовано значення декоративності як фундаментального принципу організації художньої форми, що показує здатність мистецтва естетично перетворювати реальність.

Ключові слова: декоративність, художня категорія, мистецтвознавство, декоративно-ужиткове мистецтво, стилізація, орнаментальність, ритмічна організація, умовність форми, синтез мистецтв, художній образ.

Annotation. The article examines the essence of decorativeness as an artistic category, its main features, historical evolution and significance in modern art criticism discourse. The features of the manifestation of decorativeness in various types of art are analyzed: decorative and applied art, painting, sculpture, architecture and graphics. The specifics of the theoretical understanding of decorativeness in modern art criticism discourse are investigated, including its understanding as a universal quality of art, its role in the synthesis of art, national traditions and transformation in the digital era. The significance of decorativeness as a fundamental principle of the organization of an artistic form, which shows the ability of art to aesthetically transform reality, is substantiated.

Keywords: decorativeness, artistic category, art criticism, decorative and applied art, stylization, ornamentality, rhythmic organization, convention of form, synthesis of arts, artistic image.

Декоративність як художня категорія займає особливе місце в системі мистецтвознавчих понять, виступаючи одним з фундаментальних принципів організації художньої форми. Вона проявляється в різних видах мистецтва, проте найбільше відображається в декоративно-ужитковому мистецтві, де стає провідною естетичною якістю.

Декоративність (від лат. decorare – прикрашати) – це художня категорія, що характеризує одну з важливих якостей мистецтва, пов'язану з естетичним перетворенням середовища та предметів, що оточують людину. Вона виражає здатність твору мистецтва загострювати, підкреслювати, ідеалізувати та гармонізувати естетичні якості зображуваних об'єктів.

У широкому розумінні декоративність розглядається як система художніх якостей, що відображає естетичну виразність твору мистецтва. Ця система передбачає особливе ставлення до кольору, форми, композиції, фактури та інших засобів художньої виразності, спрямованих на створення цілісного художнього образу.

Декоративність проявляється в узагальненості форм, їх ритмічній організації, підкресленій емотивності кольорових рішень, орнаментальності, площинності зображення. На відміну від натуралістичного відтворення дійсності, декоративне трактування передбачає свідоме перетворення реальних форм відповідно до естетичних потреб і функціональних вимог твору.

Поняття декоративності має глибоке історичне коріння, хоча як теоретична категорія мистецтвознавства воно сформувалося зовсім недавно. Декоративні якості були притаманні мистецтву з найдавніших часів, ще задовго до поділу мистецтва на «чисте» (образотворче) та «прикладне».

У первісному мистецтві декоративність була нерозривно пов'язана з магічною та ритуальною функціями. Умовність зображення, ритмічна організація форми, символічність кольору – усі ці якості, які ми нині відносимо до декоративності, виконували не лише естетичну, а й сакральну роль.

В античній естетиці поняття, близькі до декоративності, розглядалися в контексті категорії краси, гармонії, співмірності. Древні греки і римляни надавали великого значення прикрашанню предметів побуту, архітектури, одягу, розуміючи декоративність як невід'ємну якість мистецтва.

У середньовічній естетиці декоративність набуває особливого значення у зв'язку з релігійною символікою. Умовність, площинність, орнаментальність середньовічного мистецтва відображали не лише естетичні, а й духовні цінності епохи. Візантійські мозаїки, вітражі готичних соборів, книжкові мініатюри – все це прояв високої декоративної культури середньовіччя.

В епоху Відродження, з її прагненням до реалістичного відтворення дійсності, декоративність відходить на інший план у живописі та скульптурі, проте залишається важливою якістю в прикладних мистецтвах – тканині, ювелірному мистецтві, кераміці.

Нове осмислення декоративності відбувається в ХІХ ст., коли формується теоретичне мистецтвознавство як наука. У працях Готфріда Земпера, Джона Рьоскіна, Вільяма Морріса закладені основи розуміння декоративності як особливої якості мистецтва, пов'язаної з організацією художньої форми.

Особливе значення для розвитку теорії декоративності мав стиль модерн, який проголошує єдність видів мистецтва на основі всіх декоративних початків. Теоретики модерну розглядали декоративність не просто як зовнішню якість, а як принцип організації цілісного художнього середовища.

У ХХ ст. поняття декоративності збагачується в контексті теорії авангардного мистецтва. Формалістичні теорії, зокрема праці представників «формального методу» (Генріх Вельфлін, Алоїз Рігль), розглядають декоративність як одну з фундаментальних категорій мистецтва, пов'язану з його формальною структурою.

Під час аналізу теоретичних джерел встановлено, що основні ознаки декоративності як художньої категорії проявляються через стилізацію форми, умовність кольорових рішень, ритмічну організацію елементів, підпорядкування зображення площині та звернення до орнаментальності, що в сукупності формують особливу образну мову декоративного мистецтва. До основних ознак декоративності ми віднесли:

- умовність і узагальненість форми. Декоративність передбачає відмову від натуралістичного відтворення дійсності на користь узагальнення, виділення найхарактерніших рис об'єкта. Це проявляється в спрощених формах, акцентуванні силуету, виразності контурів. Умовність дозволяє підкреслити найбільш значущі елементи зображення, відмовившись від другорядних деталей;

- ритмічна організація композиції. Ритм – одна з окремих ознак декоративності. Ритмічне чергування елементів, повторення форм, кольорів, фактур створює особливу виразність декоративної композиції. Ритм може бути простим (рівномірне повторення елементів) або складним (чергування різних елементів за певною закономірністю), але в будь-якому випадку він забезпечує композиційну цілісність і гармонійність;

- підвищена роль кольору. Колір у декоративному мистецтві набуває особливого значення. Він виступає не стільки як засіб передачі натуральних

кольорових відношень, скільки як самостійний виразний засіб. Для декоративності характерне використання локальних кольорів, контрастних поєднань, символічного значення кольорів. Колір стає активним компонентом художньої форми, бере участь у створенні емоційного впливу твору;

- площинність зображення. Декоративності властива відмова від ілюзорної передачі простору на території площинного трактування форми. Це не означає повної відсутності об'єму, а передбачає умови його трактування. Площинність підкреслює матеріальність поверхні, її фактурні та кольорові якості, акцентує увагу на композиційній формі організації;

- орнаментальність як ознака декоративності проявляється в тяжінні до ритмічної організації елементів, створення візерунків. Орнаментальний початок може проявлятися не тільки в суто орнаментальних композиціях, а й у структурній організації будь-якого зображення, в його внутрішній ритмічній будові;

- підвищення почуттів. Декоративність пов'язана з емоційним впливом твору мистецтва. Яскраві кольори, виразні контрасти, ритмічна організація форм спрямовані на безпосередній емоційний вплив на глядача. Декоративний твір становить емоційний відгук не стільки через сюжетно-змістовний компонент, скільки через формальні якості – колір, фактуру, ритм.

Декоративність як естетична категорія проявляється по-різному в різних видах мистецтва, зокрема:

- у декоративно-ужитковому мистецтві декоративність виступає провідною якістю, визначаючи специфіку художньої мови. Тут вона нерозривно пов'язана з функціональністю предметів, їх матеріалом, технікою виконання. У кераміці, текстилі, склі, металі, дереві декоративність проявляється через особливості обробки матеріалу, технологічні прийоми, традиційні форми;

- у живописі декоративність може проявлятися залежно від стилю, напряду, індивідуальної манери художника. Для декоративного живопису характерна площинність, підкреслена роль силуету, локальний колір, ритмічна організація композиції. Яскравими прикладами декоративного підходу в живописі є творчість Матісса, Гогена, Клімта, а також народний живопис різних країн;

- у скульптурі декоративність пов'язана з узагальненням форми, виразністю силуету, фактурною обробкою поверхні. Декоративна скульптура часто взаємодіє з архітектурним середовищем, доповнюючи його функцію художнього збагачення. Особливо яскраво декоративність проявляється в малих скульптурних формах, декоративній пластиці;

- в архітектурі декоративність пов'язана з організацією форм, пропорцій, ритмом архітектурних елементів, а також з декоративним оздобленням споруд. Архітектурний декор – рельєфи, розписи, мозаїки, вітражі – підсилює естетичний вплив архітектурного об'єкта, збагачує його художній образ;

- у графічному мистецтві декоративність проявляється через лінійну виразність, контрастність чорного і білого, ритмічну організацію композиції. Особливо яскраво декоративні якості проявляються в книжкових графіках, плакатах, декоративних шрифтах.

У сучасному мистецтвознавстві декоративність розглядається як складна художня категорія, що має глибокі історичні корені і продовжує еволюціонувати в контексті нових художніх практик. Теоретичне осмислення декоративності розвивається в кількох напрямках, а саме:

1. Декоративність як універсальна якість мистецтва. Низка дослідників розглядають декоративність не лише як якість, притаманну прикладним мистецтвам, а й як універсальну категорію, властиву мистецтву в цілому. У цьому контексті декоративність трактується як особливий спосіб організації художньої форми, спрямований на створення естетично виразного образу.

2. Декоративність у контексті проблеми синтезу мистецтва. Декоративність розглядається як важливий засіб у створенні цілісного художнього середовища, в якому види різних факторів мистецтва взаємодіють на основі єдиних формальних принципів. Ця проблематика особливо актуальна в контексті дизайну середовища, де декоративні якості різних елементів повинні узгоджуватися, створюючи гармонійний ансамбль.

3. Національні традиції декоративності. Значний інтерес представляє вивчення національних особливостей декоративності, яка в кожній культурі проявляється через певну систему художніх форм, колористичних рішень, орнаментальних мотивів. Дослідження народного мистецтва різних країн дозволяють спостерігати унікальні прояви декоративності, зумовлені історичними, географічними, соціальними факторами.

4. Декоративність у цифрову епоху. Нові технології створюють нові форми декоративності. Цифрове мистецтво, віртуальний дизайн, мультимедійні проєкти пропонують інноваційні підходи до декоративності, пов'язані з інтерактивністю, динамічністю, варіативністю форми. Теоретичне осмислення цих явищ стає напрямом сучасного мистецтвознавства.

Таким чином, декоративність як художня категорія посідає важливе місце в системі мистецтвознавчих понять, відображаючи одну з фундаментальних якостей мистецтва – його здатність перетворювати реальність відповідно до естетичних ідеалів. Вона проявляється через особливу організацію форми, кольору, ритму, фактури, спрямованої на створення виразного художнього образу.

Історична еволюція поняття декоративності відображає зміни в розумінні функцій і завдань мистецтва, взаємовідносин між іншими його видами. Від первісного синкретизму, через розділення мистецтва на «чисте» і «прикладне», до сучасного прагнення до синтезу – у всі епохи декоративність залишалася важливою якістю художньої форми.

У сучасному мистецтвознавчому дискурсі декоративність розглядається як складна, багатогранна категорія, що має різні прояви в різних видах мистецтва і продовжує розвиватися в контексті нових художніх практик. Її вивчення дозволяє глибше зрозуміти закономірності організації художньої форми, механізми естетичного впливу на твір мистецтва, взаємодію традиції та інновації в художній культурі.

Декоративність як художня категорія зберігає своє значення в сучасному мистецтві, проявляючись у нових формах, взаємодіючи з новими технологіями, відображаючи естетичні пошуки нашого часу. Її теоретичне осмислення залишається актуальним завданням мистецтвознавства, що дозволяє розширити розуміння художніх процесів і явищ, збагатити методологію аналізу творчості мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Кириченко О. Категорія художнього образу як проблема естетичного освоєння світу в процесі творчої діяльності студентів художньо-графічного відділення. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград, 2016. Вип. 147. С. 77-81.

2. Марущак О.В., Василько В.О., Давидюк А.В., Микитин А.Я., Черненко Д.С. Форма як засіб виразності у створенні художнього образу в образотворчому мистецтві. *Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference*. BoScience Publisher (May 18-20, 2022). Chicago, USA. 2022. Pp. 602-610.

3. Марущак О.В., Довженко М.В., Мудрак Н.В. Стилiзацiя та декоративна iнтерпретацiя як особливий вид художньої творчостi. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: збірник наукових праць / С.Д. Цвілик (голова) [та ін.]. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2024. Вип. 3. С. 34-39.

4. Марущак О.В., Кравець В.М., Мудрак Н.В. Декоративний рисунок як універсальний інструмент умовно-декоративного сприйняття світу. *Актуальні питання науки, освіти і суспільства: теорія і практика*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Умань, 28 жовтня 2022 р.): у 2 ч. Умань: ЦФЕНД, 2022. Ч. 1. С. 73-74.

5. Марущак О.В., Масюк В.О. Декоративність як форма організації художнього образу. *Сучасні тенденції підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2022. Вип. 5. С. 187-192.

6. Марущак О.В., Мудрак Н.В., Мельник Ю.І. Особливості створення стилізованої композиції з елементами архітектури та пейзажу. *Modern Systems of Science and Education in the European Union and World: Materials of the V International Research and Practical Internet Conference (January, 27, 2024): collection of abstracts [for the general ed. PhD Serhii Onyshchenko]*. Zdar nad Sazavou: «DEL c.z.», 2024. P. 18-20.

7. Марущак О.В., Романенко С.В., Будикіна Б.С., Павловська Є.А. Художньо-образна мова формування декоративної композиції. *Scientific Research: Theoretical Foundations and Practical Applications. Proceedings of the VII International scientific and practical conference. (January 24-26, 2024) Vienna, Austria, International Scientific Unity. 2024. Pp. 57-61.*

8. Марущак О.В., Соловей В.В., Давидюк А.В., Хуан Чжічунь, Заєць Л.В. Створення художнього образу виробів декоративно-ужиткового мистецтва у проєктно-художній діяльності. *Innovative development of science, technology and education. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2024. Pp. 466-476.*

9. Соловей В.В., Марущак О.В., Лукова О.М., Багрій Д.С. Навчання майбутніх учителів трудового навчання та технологій основам композиції у декоративно-ужитковому мистецтві. *Сучасні технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2021. Вип. 3. С. 22-28.